

OSA 4 VERBIEN LUOKITTELU

Sanoja voi jakaa ryhmiin monilla tavoilla. Tässä luvussa jaetaan sanoja ryhmiin sillä perusteella, mikä auttaa päättämään, tuleeko lauseeseen partitiivi vai jokin muu sija. Materiaalissa keskitytään verbeihin, koska suurin vaikutus substantiivien sijamuotoon löytyy verbin merkityksestä. Jonkin verran otetaan huomioon myös objektin merkityksiä.

Pääryhmiä on kolme:

- 1) Kopulaverbit *olla* ja *tulla*
- 2) Intransitiiviverbit eli ei-objektia-verbit
- 3) Transitiiviverbit eli objektiverbit

Nämä ryhmät on tehty verbin merkityksen perusteella. Ne eroavat esimerkiksi taivutukseen perustuvasta ryhmittelystä, jota käytetään S2-opetuksessa: verbityypit 1–6 kertovat, miten verbiä voi taivuttaa.

4.1 Kopulaverbit *olla* ja *tulla*

Olla ja tulla ovat niin kutsuttuja kopulaverbejä. Ne eivät itse sisällä oikeastaan mitään merkitystä mutta ne ovat pakollisia verbejä lauseissa, joissa kuvataan erilaisia staattisia tiloja (*olla*) tai tilojen alkamisia ja loppumisia (*tulla*).

Olla ja *tulla* ovat vain kaksi verbiä, mutta ne toimivat verbinä monenlaisissa lausetyypeissä: omistuslause, eksistentiaalilause, tilalause, predikatiivilause, muutoslause ja kvantifiointilause. Niissä jokaisessa on oma järjestys lausekkeille ja omat sijavaihteusäännöt.

4.2 Intransitiiviverbit eli ei-objektia-verbit

Toinen verbien ryhmä onkin sitten erittäin suuri, nimittäin intransitiiviverbit, joihin kuuluvat kaikki sellaiset verbit, joiden kanssa ei tule objektia. Niissä on siis yleensä subjekti, jonka lisäksi usein myös muunlaisia jäseniä: aika, paikka, tapa, tai rektio eli jokin jäsen paikallissijamuodoissa.

Intransitiiveissa subjektin sija on usein nominatiivi, joillain verbeillä se voi olla myös partitiivi. Intransitiivilauseissa ei ole toista partitiivi/nominatiivimuotoista jäsentä, ne muut jäsenet ovat yleensä paikallissijassa eivätkä ne siksi osallistu mihinkään vaihteluun.

4.2.1 Intransitiiviverbit kuvaavat muutosta, toimintaa tai tilaa

Intransitiiviverbit kuvaavat yleensä jonkinlaista muutosta, jossa yksi asia muuttuu itse (verrattuna transitiiviverbeihin, joissa yksi asia aiheuttaa muutoksen jossakin toisessa). Tällaiset muutosverbit tunnistaa usein siitä, että niissä on toisessa tavussa u/y-ainesta (niin kutsutut u-verbit).

kaatua, valua, muuttua, säilyä, kääntyä, siirtyä, vaihtua, laihtua, näkyä, kuulua, poistua, laskeutua, vanhentua

Mutta myös monet verbit ilman u/y-ainesta ovat merkitykseltään samanlaisia:

kasvaa, jäädä, pidetä, heiketä, herätä, sulaa, pudota

Näissä verbeissä ei ilmaista sitä, joka mahdollisesti aiheuttaa muutoksen, vaan ilmaistaan pelkästään se, että subjektina oleva asia kokee tai käy läpi muutoksen itse.

Lisäksi intransitiiviverbit kuvaavat monenlaista toimintaa ja tiloja, joista ei aiheudu toisille mitään selkeää muutosta tai muutos ilmaistaan paikallissijalla, ja ne eivät vaihtelee.

Pekka osallistuu piirtämiskurssille. Tämä lapsi nauraa aina. Tanja on suuttunut minulle. Haluaisin keskustella sinun kanssasi. Me tanssimme koko yön. Tykkään sinusta. Näytät kivalta.

Näiden verbien kanssa yleensä ei käytetä partitiivisubjektia. Epämääräisetkin sanat subjektin paikalla ovat nominatiivissa. *Osa pareista tanssi koko yön. Jotkut kavereistani osallistuvat piirtämiskurssille.*

4.2.2 Intransitiivien ryhmittely ja partitiivi

Partitiivin käytön kannalta olennaista on tunnistaa, millaisten verbien kanssa voi käyttää partitiivisubjektia ja millaisten kanssa ei voi. Asian vaikeus tulee siitä, että tarkkaa rajaa ei ole ja että äidinkielisilläkin puhujilla on erilaisia näkemyksiä siitä, milloin partitiivisubjekti on mahdollinen ja milloin ei. Tässä on luultavasti myös alueellista eroa. Jotkut ovat sitä mieltä, että kaikkien intransitiiviverbien kanssa on mahdollista käyttää partitiivisubjektia, mutta suurin osa lienee sitä mieltä, että esimerkiksi ei voi sanoa "Opiskelijoita tykkää kahvista" tai "Noita miehiä näyttää kivalta." Joka tapauksessa harmaa vyöhyke on tässä asiassa laaja, mutta tässä materiaalissa annetaan selkeät ja melko tiukat ohjeet, joita noudattamalla saadaan lauseita, jotka mahdollisimman moni kieliyhteisön jäsen ymmärtää ja hyväksyy.

a) Tavalliset intransitiiviverbit

- Verbillä on rektio
 - i. *Maria on ihastunut sinuun.* (ihastua MIHIN)
 - ii. *Opiskelijat osallistuivat retkelle.* (osallistua MILLE/MIHIN)
 - iii. *Lapset pitävät nakeista.* (pitää MISTÄ)
- Verbi sisältää tarkkaa ja yksilöllistä informaatiota
 - i. *Miehet epäonnistuivat kisoissa.*
 - ii. *Lapset nauroivat.*

iii. *Junan penkit tärisivät kovassa vauhdissa.*

- Verbi kuvaa tunnereaktiota

i. *Pojat pelästyivät.*

ii. *Monet yllättyivät.*

iii. *Lapset iloitsevat.*

b) Eksistentiaaliset intransitiiviverbit

- isoa liikettä (*tulla, kulkea, lähteä, saapua, siirtyä, pudota*)
- olemista eri tavoilla (*istua, seistä, maata, asua, sijaita*)
- olemisen alkamista ja loppumista (*syntyä, kuolla, muodostua, kadota*)

Koska partitiivi ilmaisee subjektissa jonkinlaista epämääräisyyttä, se on usein lauseen lopussa. Siksi on luontevampaa sanoa "*Salissa istuu opiskelijoita*" kuin "*Opiskelijoita istuu salissa*". Kumpikin järjestys on kuitenkin ihan ok, ja partitiivisubjektia kuulee lauseen alussa monessa tilanteessa, erityisesti silloin kun konteksti auttaa ymmärtämään, keistä opiskelijoista on kyse. Usein lauseen alussa saman merkityksen voi tuottaa sanomalla "osa opiskelijoista" tai "jotkut opiskelijat", eli käyttämällä nominatiivia.

c) Erittäin eksistentiaaliset intransitiiviverbit

Pieni joukko eksistentiaalisia verbejä (*löytyä, tapahtua, näkyä, kuulua...*)

Nämäkin ovat hieman epäselvä joukko mutta olennaista kaikille tämän ryhmän verbeille on, että ne ovat hyvin eksistentiaalisia eli vertautuvat olla-verbilliseen eksistentiaalilauseeseen. Kuten tavallisessa eksistentiaalilauseessa, myös näillä verbeillä kieltolause muuttaa subjektin partitiiviin.

Radiosta kuului kova ääni. Radiosta ei kuulunut ääntä.

Lompakko löytyi kaapista. Lompakkoa ei löytynyt (mistään).

4.3 Transitiiviverbit eli objektiverbit

Transitiiviverbit ovat sellaisia, joiden kanssa tulee objekti. Ne ilmaisevat jonkinlaista muutosta, jossa on aiheuttaja ja kohde. Verbit jakautuvat kolmeen ryhmään sen mukaan, millaiset vaihtoehdot objektin sijamuodoille ovat. Ryhmien erot johtuvat *aspektuaalisista* ominaisuuksista eli siitä, mikä on verbien kuvaaman tilanteen rakenne. Tärkeää on, tapahtuuko tilanteessa muutos ja tapahtuuko muutos yhtäkkiä vai kestääkö se jonkin aikaa.

4.3.1 Partitiiviverbit

Helpoin ja varmasti tutuin ryhmä ovat partitiiviverbit. Niiden kanssa kaikki objektit ovat aina partitiivissa. Tämä johtuu siitä, että partitiiviverbien toiminta on yleensä sellaista, jossa ei tapahdu selkeää muutosta, joka johtuisi siitä toiminnasta. Se on siis pikemminkin tila, joka vallitsee, kuin toimintaa. Tässä listassa partitiiviverbit on jaoteltu merkityksen mukaan. Periaatteessa tämä lista toimii myös ohjeena uusien verbien tunnistamiseen. Jos jonkin verbin merkitys menee näihin kategorioihin, ne myös käyttäytyvät samoin.

Emootioverbit: *pelätä, rakastaa, vihata, toivoa, ihailta, surra, arvostaa, kunnioittaa, kaivata, sääliä*

Suhtautumisverbit: *varoa, vastustaa, kannattaa, puolustaa, epäillä, suosia, suositella, välttää*

Haluamisverbit: *haluta, tahtoa, toivoa, pyytää, ahnehtia, janota*

Edestakainen liike: *heiluttaa, silittää, liikuttaa, ravistaa, raapia, potkia, tönä, naputtaa, koputtaa, huijota*

Kognitiiviset prosessiverbit: *ajatella, ymmärtää (+ ihmistä), uskoa (+ ihmistä), muistella, ihmetellä, harkita*

Aktiiviset aistimisverbit: *katsoa, katsella, kuunnella, haistaa, maistaa, tunnustella, tarkkailla*

Kiittämis-, moittimis- ja rankaisemisverbit: *kiittää, kehua, moittia, torua, syyttää, rangaista (KETÄ? MISTÄ?)*

Tunnekausatiivit: *(minua) nukuttaa, ärsyttää, väsyttää, pelottaa, ahdistaa, kaduttaa*

Kutsumisverbit: *sanoa, kutsua, nimittää, haukkua, luonnehtia, kuvailla (KETÄ? MIKSI?)*

Tervehdysverbit: *toivottaa, tervehtiä, onnitella, muistaa (KETÄ?) (esim. syntymäpäivänä)*

Kosketusverbit: *potkaista, lyödä, hipaista, suudella, koskea, hieroa, halata*

Muut sosiaaliset teot: *varoittaa, huijata, kannustaa, kohdella, loukata, sääliä, kiusata, kehottaa, haastatella*

Auttamis- ja suojelemisverbit: *auttaa, tukea, neuvoa, lohduttaa, suojella, vartioida, vahtia*

Oppimisverbit: *opiskella, harjoitella, treenata, harrastaa*

Adjektiivista tehdyt muutosverbit: *pidentää, lyhentää, pienentää, suurentaa, kaventaa, helpottaa, vaikeuttaa*

Muita tiloja: *edellyttää, edistää, haitata, sietää, sairastaa*

Muita tekoja: *käyttää, äänestää, jatkaa, odottaa, etsiä, soittaa* (instrumenttia), *noudattaa* (ohjetta)

4.3.2 Sekaverbit

VALMIS VAI EI? Sekaverbit kuvaavat tekemistä, joka kestää jonkin aikaa mutta voi tulla myös valmiiksi. Yleensä ne kuvaavat erilaisia työprosesseja.

keittää, korjata, leipoa, maalata, opettaa, paistaa, pestä, piirtää, rakentaa, siivota, suunnitella

Joillakin sekaverbeillä valmiiksi tuleminen riippuu objektista. Esimerkiksi kirjoittaminen ja lukeminen eivät sinänsä voi koskaan tulla valmiiksi, mutta kun verbiin liitetään objekti, se määrittää, milloin tekeminen on valmis. Esim. *kirjoitin kirjettä – kirjoitin kirjeen / luin kirjaa – luin kirjan*. Myös esimerkiksi *katsoa*-verbi saa aina partitiiviobjektin mutta jos siihen liitetään aikaan sidottu objekti, se voikin tulla valmiiksi: *katsoin taivasta* mutta *katsoin elokuvan* (tai *elokuvaa*, jos se on kesken).

MUUTOS VAI EI? Toinen sekaverbien ryhmä on sellainen, jossa verbit tulevat aina valmiiksi mutta joissa voi tapahtua muutos tai olla tapahtumatta.

ampua

Metsästäjä ampui lintua. (ampuminen tapahtui mutta lintu ei kuollut)

Metsästäjä ampui linnun. (lintu on kuollut)

nostaa

Nostin hattua. (ja panin takaisin päähän eli ei tapahtunut muutosta, hattu on edelleen päässä)

Nostin hatun. (panin sen hyllylle eli tapahtui muutos, hattu ei ole enää päässä)

pitää

Voitko pitää mun laukkaa? (vain vähän aikaa, otan sen pian takaisin, joten muutosta ei tapahdu)

Voit pitää sen laukun. (saat sen omaksi, joten tapahtui muutos)

Usein se, onko lopputulos muutos tai ei, on aika epäselvää. Usein muutos voi olla pelkkä näkökulman muutos mutta käytännön eroa alkutilanteeseen ei ole.

muuttaa

Tätä otsikkoa pitää muuttaa. (muutetaan vain vähän niin että se on edelleen "sama" otsikko)

Tämä otsikko pitää muuttaa. (muutetaan se ihan erilaiseksi, jolloin se on "eri" otsikko kuin ennen)

lainata

Mä lainasin mun polkupyörää Rafaelille. (vain vähäksi aikaa, hän palauttaa sen pian)

Mä lainasiin mun polkupyörän Rafaelille. (se on nyt hänellä eikä minulla, muutos on tapahtunut)

laskea

Laskekaa kättä alemmas. (vähän alemmas)

Laskekaa käsi alas. (kokonaan alas, muutos tapahtui)

siirtää

Telkkaria pitää siirtää. (vain hiukan, se on edelleen samassa paikassa)

Telkkari pitää siirtää. (toiseen paikkaan, muutos tapahtuu)

näyttää

Näytä kuvaa poliisille. (ehkä joku näkökulmaero, vaikea sanoa)

Näytä kuva poliisille.

Joskus myös muut verbit voivat käyttäytyä näin. Esimerkiksi antaa. *Anna mulle kynää.* (vain vähäksi aikaa, palautan pian) TAI *Anna mulle kynä.* (kynä on sitten kokonaan minun). Tässäkään tapauksessa oikeassa tilanteessa ei välttämättä näy mitään eroa, kyseessä on vain merkitysero. Tavallisesti antaa on kuitenkin totaaliverbi, sillä antaminen ei voi jäädä kesken (ks. 4.3.3).

4.3.3 Totaaliverbit

a) Punktuaaliset verbit. Viiimeinen verbiryhmä ovat totaaliverbit, jotka kuvaavat erilaisia lyhytaikaisia tekoja. Niissä tekeminen kestää niin lyhyen aikaa, että teko ei oikeastaan voi jäädä kesken.

hylätä, hyväksyä, jättää, ostaa, myydä, ottaa, pudottaa, päästää, räjäyttää, tappaa, rikkoa, kieltää, myöntää

Eryteisesti tapahtumat, joissa tekijä ei edes pysty itse kontrolloimaan tapahtumista, kuten löytäminen, kadottaminen tai rikkominen (vahingossa), eivät voi mitenkään olla kesken. Siksi näiden verbien kanssa aspekti on aina "valmis". Näihin kuuluu myös aistiverbit nähdä ja kuulla. Ihmisellä ei ole erityisesti kontrollia siihen, mitä hän näkee ja mitä ei, jos hänen silmiensä edessä on jotakin.

rikkoo (vahingossa), kadottaa, löytää, menettää, oppia, muistaa, saada, tietää, unohtaa, ymmärtää (asia)

Tämä ero, onko tekijällä kontrollia vai ei, on joskus olennainen, jos tekoa yritetään venyttää siten että se voisi olla hetken aikaa kesken, varsinkin yrittämistapauksissa tämä usein onnistuu. *Myin auton mutta Yritän myydä autoani. TAI Tapoin kärpäsen mutta Olen juuri tappamassa kärpästä.*

b) Passiiviset aistimisverbit. Totaaliverbeihin kuuluvat myös passiiviset aistimisverbit, jotka kuvaavat puhtaasti aistihavaintoa ilman toimintaa. *nähdä, kuulla, haistaa, maistaa, tuntea*

Näen jo äidin! Tunnen jo pullan tuoksun. Maistatko kanelin jo suussasi? Melkein jo kuulen äidin äänenkin.

HUOM! Nämä totaaliset aistiverbit kuvaavat ihan puhdasta aistihavaintoa. Näkö- ja kuuloaistilla on olemassa jopa kaksi eri verbiä siihen, *nähdä* ja *katsoa*, *kuulla* ja *kuunnella*. Mutta *haistaa* ja *maistaa* ovat täysin samoja verbejä, vaikka merkitys voi toisaalta olla "tuntea maku" ja toisaalta "laittaa jotain suuhun". Esim. *Maista tätä keittoa!* (=laita suuhun) *Maistatko pippurin?* (= Tunnetko pippurin maun suussasi?).

Aktiiviset aistiverbit ovat partitiiviverbejä, ja toisaalta nämä passiiviset aistimisverbit, jotka kuvaavat pelkästään sitä passiivista havaitsemista, hajun tai maun tai äänen tunnistamista, ovat totaaliverbejä.

c) Staattiset verbit. Totaaliverbeihin kuuluvat myös hyvin staattiset verbit, jotka eivät voi jäädä kesken, koska niissä ei tapahtu mitään. Ne kuvaavat pelkkää tilaa, joka vallitsee.

omistaa *Minä omistan tämän talon.*

muodostaa *Kurssit muodostavat kokonaisuuden.*

sisältää *Tämä laatikko sisältää yllätyksen.*

Joskus ihan tavallisia verbejä voi käyttää tällä tavalla staattisesti, jolloin ne ovat totaaliverbejä. Esimerkiksi lause *Lumi peittää maan* voisi tarkoittaa prosessia, jossa lumi sataa ja maa peittyy, mutta sillä on myös staattinen merkitys: Maa on lumen peitossa. Toinen esimerkki on lause *Tie tekee mutkan*. Tällä lauseella ei oikeastaan voi olla muuta kuin staattinen merkitys: Tiessä on mutka.